

УДК 94(476)“1928/1930”:63-053.81

**МОЛАДЗЬ У СЕЛЬСКОЙ ГАСПАДАРЦЫ САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ
Ў ЧАС РАЗГОРТАВАННЯ МАСАВАЙ КАЛЕКТЫВІЗАЦЫІ
(1928–1930 гг.)**

*канд. гіст. навук, дац. В.В. ДАНИЛОВІЧ
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, Мінск)*

*Даследуецца праблема ўдзелу моладзі ў сельскай гаспадарцы Савецкай Беларусі ў перыяд раз-
ортвання масавай калектывізацыі. Асэнсоўваецца ступень задзейнічанасці ў сельскагаспадарчай выт-
орчасці юнакоў і дзяўчат, роля дзяржавы, кампартыі і камсамола ў арганізацыі гэтага працэсу.
Раскрываецца дзейнасць моладзі і камсамола па ажыццяўленню мерапрыемстваў калектывізацыі
сельскай гаспадаркі. Сцвярджаецца, што ўнутры камсамола Савецкай Беларусі адбыўся раскол, дзей-
асць яго фактычна была дэарганізаваная з-за процілеглых поглядаў камсамольцаў на ажыццяўленне
палітыкі масавай калектывізацыі. Аднак, нягледзячы на розныя складанасці, удзел моладзі і камсамола ў
калектывізацыі паступова павялічваўся.*

Ключавыя словы: *Савецкая Беларусь, моладзь, кампартыя, камсамол, сельская гаспадарка,
калектывізацыя, сяляне, сельскагаспадарчыя рабочыя.*

Як вядома, у разглядаемы перыяд большасць насельніцтва БССР, у тым ліку юнакоў і дзяўчын, пражывала ў сельскай мясцовасці. Юнацтва было задзейнічана фактычна ва ўсіх узроўнях сельскагаспадарчай вытворчасці рэспублікі. Яно было прадстаўлена як маладымі сялянамі-гаспадарамі, так і юнымі парабкамі і рабочымі саўгасаў. Зразумела, гэту моладзь самым непасрэдным чынам закраналі любыя сацыяльна-эканамічныя змены, якія адбываліся ў сельскай гаспадарцы.

На 1 студзеня 1928 г. асобы ва ўзросце да 22 гадоў складалі сярод батракоў БССР 70% (каля 52 тыс. чалавек), але на ўліку знаходзілася толькі 15 798 (каля 30%) юнакоў і дзяўчын з ліку парабкаў [1, л. 366]. Як бачым, апекай дзяржавы было ахопена менш трэці батрацкага юнацтва.

Больш таго гэта апека заставалася ў значнай ступені малаэфектыўнай. Не выконваліся нормы працягласці працоўнага дня маладых парабкаў. Сялянскія таварыствы адмаўляліся заключаць працоўныя дамовы з юнымі пастухамі. Была не наладжана праца па своєчасовым вырашэнні канфліктаў, звязаных з батрацкай моладзю [1, л. 370].

На ліпень 1929 г. у рэспубліцы налічвалася 43 699 (55,7% ад усёй колькасці парабкаў, гэта на 14,3% менш чым у мінулым годзе) юнакоў і дзяўчын з ліку батракоў, якія ў большасці былі непісьменныя. З іх толькі 71,4% былі ахоплены працоўнымі дамовамі (найбольш парабкі з сельскагаспадарчых таварыстваў) і толькі 39,8% – сацыяльным страхаваннем. Відавочна, што колькасць батрацкага юнацтва, якое знаходзілася на ўліку, вырасла ў параўнанні з мінулым годам амаль у 2 разы – да 31 201 чалавека. Гэта гаворыць аб тым, што дзяржаўная апека над маладымі парабкамі пашыралася. Разам з тым найбольш бяспраўнай часткай батракоў заставаліся дзяўчыны [2, л. 77–78].

Сярэднямесячны заробак парабкаў ва ўзросце да 18 гадоў, нанятых сялянскімі гаспадаркамі і таварыствамі, у 1927–1928 гг. у сялянскіх гаспадарках складаў для юнакоў 13 руб. 18 кап., з іх 7 руб. 97 кап. (60,4%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне, для дзяўчын – 12 руб. 65 кап., з іх 7 руб. 82 кап. (61,8%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне. У 1928–1929 гг. адпаведна – 15 руб. 24 кап., з іх 8 руб. 79 кап. (57,7%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне, і 14 руб. 13 кап., з іх 7 руб. 62 кап. (53,9%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне. У сялянскіх таварыствах і групах домагаспадароў у 1927–1928 гг. адпаведна – 14 руб. 83 кап. з іх 7 руб. 15 кап. (48,2%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне і 13 руб. 53 кап., з іх 5 руб. 79 кап. (42,8%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне, а ў 1928–1929 гг. адпаведна – 17 руб. 17 кап., з іх 7 руб. 52 кап. (43,8%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне, і 15 руб. 24 кап., з іх 6 руб. 52 кап. (42,8%) – прадастаўляемае гаспадарамі харчаванне [1, л. 365]. Як бачым, заробак гэтай катэгорыі юных батракоў у 1927–1929 гг. вышэйшым быў у сялянскіх таварыствах і групах домагаспадароў. Разам з тым, ён стабільна рос, але больш хутка ў юнакоў, бо розніца ў іх аплаце з дзяўчынамі вырасла з 53 кап. да 1 руб. 11 кап. у сялянскіх гаспадарках і з 1 руб. 30 кап. да 1 руб. 93 кап. у сялянскіх таварыствах і групах домагаспадароў. Працэнт жа натуральнай аплаты працы ў сялянскіх гаспадарках складаў больш паловы, а ў сялянскіх таварыствах і групах домагаспадароў – менш паловы ўсяго заробку гэтых парабкаў. Прычым ён паступова змяншаўся. У сялянскіх гаспадарках працэнт натуральнай аплаты працы ў 1927–1928 гг. быў вышэйшы ў дзяўчын, а ў 1928–1929 гг. – у юнакоў, хаця ў грашовым эквіваленце назіралася адваротная сітуацыя, і ў юнакоў нават адбыўся яе рост. У сялянскіх таварыствах і групах домагаспадароў натуральная аплата працы ў грашовым эквіваленце вырасла, хаця ў працэнтных адносінах у юнакоў скарацілася, а ў дзяўчын заставалася нязменнай.

Сярэднегадавыя заробкі батрацкай моладзі складалі ў заможных сялянскіх гаспадарках у 1928 г. – 13 руб., а ў 1929 г. – 17 руб.; у сярэдніх і бядняцкіх сялянскіх гаспадарках адпаведна – 8 і 10 руб. Сярод юнацтва з ліку парабкаў найбольшыя сярэднегадавыя заробкі атрымлівалі грамадскія пастухі: у 1928 г. – 24 руб. і ў 1929 г. – 30 руб. Гэта амаль у 2 разы больш, чым у батракоў у заможных сялянскіх гаспадарках. Як бачым, сярэднегадавыя заробкі маладых парабкаў найбольш выраслі (на 31%) у заможных сялянскіх гаспадарках. У сярэдніх і бядняцкіх жа сялянскіх гаспадарках, а таксама ў грамадскіх пастухоў яны выраслі на 25 % [2, л. 78–79].

Зарплата юнакоў і дзяўчын у саўгасах БССР была роўная заробку дарослых сельгасрабочых (у пачатку 1928 г. 25 – 30 руб. у месяц, к канцу года – 33 руб., а ў 1929 г. – 43 руб.). Працэнт пераросткаў з ліку падлеткаў-браневікоў у саўгасах па-ранейшаму заставаўся высокім – 30–35% [1, л. 371]. У 1929 г. як і ў папярэднія гады бронь падлеткаў па саўгасах рэспублікі была запоўнена толькі на 62% і галоўным чынам на тэхнічных дапаможных прадпрыемствах, дзе хапала кадрў. Адзначаліся таксама выпадкі, калі падлеткі нароўных з дарослымі працавалі ў саўгасах 8–10 гадзін у дзень [3, л. 7–8]. Усё гэта сведчыць аб застоўным характары праблем у сферы абароны інтарэсаў падлеткаў-браневікоў у саўгасах.

Беларуская моладзь мястэчак БССР у 1928 г. у асноўным займалася сельскай гаспадаркай. Пры пераходзе юрэйскіх сямей да сельскагаспадарчай дзейнасці іх юнацтва таксама ўцягвалася ў гэту працу [4, л. 39–40].

У 1928 г. ЛКСМБ распачаў працу па стварэнні калгасаў. Члены саюза часта выступалі ў гэтай справе ініцыятарамі, актыўна агітавалі сялян. У дзейнасці ячэйкі і РК камсамола сельскагаспадарчыя пытанні пачалі займаць цэнтральнае месца [5, л. 191; 6, л. 7]. Праводзіліся вытворчыя нарады маладых самастойных гаспадароў, камсамольцаў з сялянамі, сельскагаспадарчыя канферэнцыі і сходы моладзі. У некаторых камсамольскіх ячэйках ствараліся сельскагаспадарчыя камісіі, вылучаліся кааператыўныя арганізатары і г. д. [7, л. 4]. Многія ячэйкі ЛКСМБ мелі даследча-паказальныя агароды [8]. Камсамольцы набывалі агранамічныя веды ў рознага роду гуртках і на курсах [9, л. 144].

Больш за ўсё дасягненняў саюза адзначалася ва ўдзеле ў пасяўной кампаніі, якая насіла масавы характар, і ў агракультурных мерапрыемствах. У некаторых раёнах камсамольцы абслугоўвалі сельскагаспадарчыя машыны, з якімі сяляне самі не ўмелі абыходзіцца [9, л. 141, 143].

Праца камсамола па ўзняцці культуры гаспадарання ў асноўным яшчэ ажыццяўлялася ў напрамку індывідуальных, галоўным чынам сярэдніх гаспадарак [10, л. 1]. Заканамерна, што пры гэтым мелася больш дасягненняў ва ўмацаванні індывідуальных гаспадарак камсамольцаў. У мэтах забеспячэння інтарэсаў беднаты ЛКСМБ ствараліся арцелі возчыкаў, грузчыкаў, сплаўшчыкаў. Але раённыя і сельскія ўлады часта зрывалі спробы іх стварэння з-за больш выгадных праектаў і боязі праяў самаарганізацыі мас, што таксама сведчыць аб неўзгодненасці гэтай дзейнасці саюза з мясцовымі ўладамі. Да таго ж надзвычай мала мелася станоўчага вопыту працы ўжо існуючых калектываў [9, л. 133–136].

Меліся і хібы пры стварэнні сельскагаспадарчых арцеляў. Некаторыя ячэйкі камсамола арганізоўвалі іх выключна з камсамольцаў-сяраднякоў і не прымалі ў іх камсамольцаў-беднякоў. Як бачым, забеспячэнне інтарэсаў беднаты не ўсюды праводзілася камсамольскімі ячэйкамі. У некаторых мясцовасцях члены ЛКСМБ увогуле не жадалі ўступаць у сельскагаспадарчыя калектывы [11, л. 3].

Разам з тым камсамольцы і іх гаспадаркі як правіла з'яўляліся прыкладам выканання падатковых абавязкаў. Члены саюза таксама дапамагалі падатковым органам у выяўленні аб'ектаў, якія хаваліся сялянамі ад падаткаабкладання. Але агітацыя камсамола за дабрасумленную выплату падаткаў не ўсюды была эфектыўнай [9, л. 139–140].

У асноўным жа спосабы вядзення камсамольскіх гаспадарак не адрозніваліся ад іншых сялянскіх гаспадарак [6, л. 1]. Увогуле многія камсамольцы нават імкнуліся з'ехаць з вёскі [9, л. 145], што сведчыць як аб складаным характары вясковага жыцця, так і аб адсутнасці прывабных перспектываў для моладзі ў сельскай гаспадарцы.

Увогуле члены ЛКСМБ яшчэ не ўсвядомілі важнасць калектывізацыі: з 65 калгасаў, якія існавалі ў БССР на верасень 1928 г., толькі 3 былі камсамольскія [12, л. 19]. У цэлым шэрагу месц камсамольцы нават актыўна супрацьдзейнічалі калектывізацыі. У саюзе былі распаўсюджаны меркаванні аб неабходнасці развіцця сельскай гаспадаркі па лініі арганізацыі хутароў, пяцідворак і т.п. [13, л. 128]. Слабымі былі тэмпы працы камсамола рэспублікі па калектывізацыі і вытворчым каапераванні нават камсамольскіх гаспадарак; вылучэнні і падрыхтоўцы кадрў калектывізатараў і кааператараў; узняцці ўраджайнасці на грунце выкарыстання агракультурных мерапрыемстваў; дапамозе кампарты ў працы з беднатай [7, л. 2]. Сельскагаспадарчыя веды членаў ЛКСМБ былі недастатковымі [12, л. 14–15]. Зусім нязначнай была колькасць камсамольцаў у сельскагаспадарчых калектывах. Некаторыя ячэйкі саюза увогуле нічога не рабілі ў гэтай справе [11, л. 3]. Меліся выпадкі, калі члены камсамола выходзілі з ужо створаных арцеляў і калгасаў [10, л. 2; 14, л. 88]. Сетка школ сялянскай моладзі, сельскагаспадарчых гурткоў і курсаў не была шырока разгорнута і не магла масава рыхтаваць кааператараў і калектывізатараў [6, л. 8]. Многія РК і ячэйкі ЛКСМБ нічога не зрабілі па нарыхтоўцы хлеба і сыравіны [9, л. 150; 12, л. 12].

У выніку ўдзел саюза ў кааперацыі і калектывізацыі сельскай гаспадаркі лічыўся недастатковым, а праца сярод батрацкай і саўгаснай моладзі – недавальняючай [10, л. 6; 15, л. 2; 16, л. 90].

Камсамольскіх ячэяк пры калгасах было вельмі мала, бо там было мала юнакоў і дзяўчын. Прычынамі слабога прытоку маладых батракоў і бяднякоў у розныя формы калектывных гаспадарак з’яўляліся дрэнная матэрыяльная забяспечанасць і арганізацыя працы ў іх, а таксама немагчымасць унесці пай. Увогуле юнацтва слаба адаптавалася ў калгасах [5, л. 192], маладыя сяляне-гаспадары імкнуліся пакінуць іх [7, л. 3]. Дрэнна ішла і арганізацыя саюзам прасцейшых форм калектывізацыі (усемагчымых таварыстваў) [9, л. 134–135].

Толькі ў 1929 г. удзел камсамола ў калектывізацыі значна ўзрос. Члены ЛКСМБ уступалі ў калгасы першымі, самі іх арганізавалі. Сотні калгасаў камсамольцы стварылі разам з камуністамі. Саюз дапамагаў рыхтаваць кадры сельскіх механізатараў, арганізацыйна ўмацоўваць калгасы. Тысячы членаў камсамола сталі старшынямі, брыгадзірамі, звеннявымі, рахункаводамі і ўлікоўшчыкамі [17, с. 425; 18, с. 11; 19, с. 54; 20, с. 208].

Камсамольцы больш актыўна ўдзельнічалі і ў практычных мерапрыемствах па развіцці сельскай гаспадаркі (землеўпарадкаванні, пасяўных кампаніях, меліярацыі і інш.) [21, л. 174].

У адпаведнасці з пастановамі ЦК ВЛКСМ ад 17 студзеня і ЦК КП(б)Б ад 25 студзеня 1929 г. пленум ЦК ЛКСМБ 1 лютага гэтага году абвясціў правядзенне паходу за ўраджай і калектывізацыю сельскай гаспадаркі з 15 лютага па 15 кастрычніка. З гэтай выпрацоўкі задач паходу і стварэння шырокай грамадскай думкі вакол іх РК саюза абмеркавалі гэтае пытанне на пасяджэннях бюро, пашыраных пленумах і куставых сходах камсамольскіх ячэяк. Задачы паходу таксама ставіліся на раённых канферэнцыях юных батракоў і беднякоў, настаўнікаў; раённых партсходах; у некаторых раёнах – на спецыяльна скліканых нарадах членаў камсамола і моладзі з ліку калгаснікаў, саўгаснікаў і самастойных гаспадароў. Адначасова праводзіліся нарады і гарадскога актыву, прысвечаныя паходу. Для практычнага кіраўніцтва ім пры АК і РК ЛКСМБ былі створаны камісіі з прадстаўнікоў зямельных, аграэканамічных, кааперацыйных, асветных і інш. устаноў [22, л. 2].

Юнакі і дзяўчыны, у тым ліку значная частка школьнікаў і настаўніцтва, прынялі актыўны ўдзел у паходзе. У дапамогу сельскім камсамольскім арганізацыям з гарадоў былі накіраваны некалькі соцень камсамольцаў-актывістаў. Як бачым, пасылка членаў саюза на вёску ў параўнанні з сярэдзінай 1920-х гг. узрасла ў разы. Яны праводзілі сходы і злёты маладых і дарослых сялян, тлумачылі ім неабходнасць калектывізацыі, дапамагалі ствараць калгасы і праводзіць раскулачванне. Камсамольскія арганізацыі прамысловых прадпрыемстваў, вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў утваралі маладзёжныя брыгады, якія выязджалі ў калгасы і саўгасы, дзе дапамагалі рамантаваць сельскагаспадарчы інвентар, сеяць і збіраць ураджай. Па ініцыятыве камсамола збіраліся сродкі на закупку сельскагаспадарчых машын і прылад, літаратуры і г.д. Усё гэта накіроўвалася ў падшэфныя вёскі [22, л. 14, 28; 23, с. 73–74; 24, л. 3; 25, с. 170–172; 26].

Калектывізацыя амаль усюды праходзіла пры досыць добра разгорнутай ЛКСМБ падрыхтоўчарастлумачальнай кампаніі. Узбуйненне існуючых калгасаў вялося праз уцягванне ў іх камсамольскіх і сялянскіх гаспадарак. Калгаснае будаўніцтва адбывалася галоўным чынам на надзельных сялянскіх землях. Рабіліся ўсе захады, каб не ствараць дробных калгасаў (мінімум 100–120 га). У некаторых раёнах былі арганізаваны калгасы пераважна з камсамольскіх гаспадарак (“Камсамольскія камуны” і “Камсамольскія калгасы”) [22, л. 9].

Саюз таксама ініцыяваў стварэнне невялікіх вопытных сельскагаспадарчых участкаў, дзе працы вяліся калектывна ў час суботнікаў і надзельнікаў. На вёсцы ў камсамоле меліся групы даследчыкаў, садоодаў і гароднікаў, лепшага догляду жывёлы. Камсамольцы праводзілі сходы, гутаркі, культдні з сялянамі па агітацыі за ачыстку насення з вынясеннем канкрэтных пастановаў аб абавязковых для ўсіх нормах. Вёскі падзяляліся на ўчасткі, 10-дворкі, з прымацаванымі да іх адказнымі членамі ЛКСМБ, якія нават прымушалі гаспадароў да ачысткі насення. У першую чаргу стопрацэнтную ачыстку насення ажыццяўлялі камсамольскія гаспадаркі. Камсамольцы шэфставалі над зернеачышчальнымі пунктамі; арганізавалі дзяжурства пры трыярах для дапамогі, вучоту і догляду за машынамі і іх належнай нагрузкай; праводзілі суботнікі па ачыстцы насенных фондаў кааператываў; аказвалі фінансавую і практычную дапамогу ў ачыстцы насення непрацаздольным бядняцкім гаспадаркам. У выніку да веснавой пасяўной кампаніі сіламі членаў саюза ў 47 раёнах БССР было ачышчана 600 тыс. пудоў і пратраўлена каля 250 тыс. пудоў сямян. У многіх раёнах камсамольцы пачыналі пасяўную кампанію на калектывных паказальных участках “святам першай баразны”, якое ў большасці выпадкаў прайшло добра [22, л. 6, 53; 25, с. 172–173; 27, л. 22].

З гэтай узбраення камсамола тэарэтычнымі ведамі па сельскай гаспадарцы праводзіліся адмысловыя канферэнцыі, курсы, ажыўлялася праца сельскагаспадарчых гурткоў. Напрыклад, вясной 1929 г. ЦК ЛКСМБ арганізаваў месячныя аграрна-агнэцыйныя курсы для камсамольскага актыву, якія скончылі 160 чалавек [28, с. 25]. З гэтай ажыўлення працы паходу і абмену вопытам “Чырвоная зьмена”

выпускала специальную “Ураджайную” старонку, разгортвала пераклічки і конкурсы паміж асобнымі раёнамі, ячэйкамі і г.д. Падобныя спаборніцтвы праводзілі і некаторыя АК саюза. ЦК камсамола рэспублікі праз СНК БССР дамовіўся аб стварэнні прэміяльнага фонду ў 30 тыс. руб. для асобных камсамольскіх арганізацый за лепшае правядзенне паходу за ўраджай. Павысілася актыўнасць і ўдзельная вага ЛКСМБ у практычным вырашэнні задач сацыялістычнай перабудовы вёскі і ажыццяўленні мерапрыемстваў па ўздому ўраджайнасці сельскай гаспадаркі [21, л. 174; 22, л. 3].

3 лютага па верасень 1929 г. па кантракту (дзяржаўнаму заказу на вытворчасць пэўнай сельгаспрадукцыі і арганізаваную задачу яе дзяржаве ва ўстаноўлены тэрміны на пэўных умовах, па якіх сялянскія гаспадаркі як правіла атрымлівалі насенне, грашовыя авансы і неабходныя прамысловыя тавары) на вёсцы працавалі 1960 камсамольцаў, якія закантрактавалі 9195 га. Усяго за год 2892 камсамольскія гаспадаркі закантрактавалі свае пасевы. Члены саюза ачысцілі 147 599 пудоў насення для беднякоў. Зернеачышчальныя абозы абслугоўвалі 2348 камсамольцаў, якія ачысцілі 611 287 пудоў (81% ад агульнай лічбы па рэспубліцы) і пратруцілі 244 885 пудоў насення. Свята першай баразны правялі 2353 члены камсамола разам з 1682 сялянамі. Камсамольцы запахалі 1092 га і засеялі 551 га, аказалі дапамогу ў засева палёў 1038 сялянскім гаспадаркам; адрамантавалі і набылі сельскагаспадарчага інвентару, машын, коней і г. д. на суму 11 060 руб.; правялі ў розных рэгіёнах 839 суботнікаў і нядзельнікаў, у якіх удзельнічалі 6001 член ЛКСМБ і 3213 іншых юных асоб, на 178 з гэтых мерапрыемстваў, арганізаваных у рамках паходу за ўраджай, з удзелам 2485 камсамольцаў і 1283 іншых юнакоў і дзяўчын, было зароблена 3896 руб., з якіх непасрэдна на патрэбы сельскай гаспадаркі было накіравана 2463 руб. (як бачым, маладзёжныя суботнікі і нядзельнікі былі вельмі распаўсюджанай з’явай, але яны мелі пераважна камсамольскі характар); заклалі 1190 даследчых і 415 паказальных участкаў; сабралі 38 479 пудоў попелу ў вёсцы і 3782 пуды ў гарадах і мястэчках; правялі 3381 сход моладзі па паходу за ўраджай. У ім былі задзейнічаны 287 сельскагаспадарчых гурткоў, створаных саюзам, у якіх налічвалася 2079 камсамольцаў. Розныя сельскагаспадарчыя курсы праслухалі 916, а аграўпаўнаважанымі былі абраны 1085 членаў камсамола. Торф і ўгнаенні выкарыстоўвалі 505 камсамольскіх гаспадарак, а 258 вапнавалі глебу (агульная плошча завапнёнай глебы ў іх складала 469 га). Па ініцыятыве ЛКСМБ было закладзена 525 сіласных ям, 115 групавых садоў, 1694 га засеяна радавым пасевам, 4844 гаспадаркі перайшлі на шматполле. Пры вясковых ячэйках саюза дзейнічаў 331 атрад “лёгкай кавалерыі”, 125 з іх прымалі ўдзел у вясновай і асенняй пасяўных кампаніях. Члены камсамола правялі барацьбу са шкоднікамі на плошчы 388 га (сады, агароды, палі). Камсамольцы-кніганосы прадалі сельскагаспадарчай літаратуры на суму 37 435 руб. Гарадскія, вайсковыя і мястачковыя арганізацыі ЛКСМБ сабралі 1235 сельскагаспадарчых кніг, стварылі 166 брыгад, якія 323 разы выязджалі ў вёску, дзе адрамантавалі і зрабілі сельскагаспадарчых машын і інвентару на суму 2168 руб. [1, л. 11–14; 22, л. 20].

3 15 лютага па 15 кастрычніка 1929 г. члены саюза арганізавалі 191 калгас з агульнай плошчай зямель 75 988 га, агульным лікам членаў 9767, з іх 1298 камсамольцаў (усяго па БССР на 15 лютага ў калгасах было 719 членаў камсамола, а на 15 кастрычніка – 2017, што амаль у 3 разы больш), 256 маладых батракоў, 1593 чалавек бядняцкага юнацтва і 854 сярдняцкай моладзі); у дзейныя калгасы сіламі ЛКСМБ было ўключана 1838 сялянскіх гаспадарак [1, л. 10; 2, л. 68–71].

Усё гэта сведчыць аб вялікім практычным укладзе юнага пакалення ў вытворчае каапераванне, калектывізацыю, увядзенне простых аграмерапрыемстваў і агульнае развіццё сельскай гаспадаркі рэспублікі, зробленым у спісільны тэрміны.

Аднак уся гэта праца адбывалася ў выглядзе кампаній без гаспадарчага замацавання і ўкаранення. Часта на наступны год камсамольцы ў сваіх гаспадарках агракультурныя мерапрыемствы не праводзілі [2, л. 76]. У паход за ўраджай і калектывізацыю не была ўцягнута ўся маса членаў саюза на вёсцы і шырокае кола юнакоў і дзяўчын з ліку батракоў, беднякоў і сярднякоў [7, л. 330; 29, л. 51]. Планы раённых аграномій складаліся без разліку на выкарыстанне сіл камсамольцаў [30, л. 19]. Нават планы саміх камсамольскіх арганізацый не былі ўзгоднены, не было разгорнута шырокае спаборніцтва паміж імі. Колькасць членаў камсамола ў створаных калгасах заставалася невялікай [6, л. 62]. Часам асобныя камсамольцы актыўна выступалі супраць калектывізацыі, адмаўляліся ўступаць у калгасы альбо праяўлялі поўную пасіўнасць у гэтай справе. У калгасы больш ішлі маладыя беднякі, сярдняцкае ж юнацтва ў значнай частцы ішло ў калгасы па землях запаснога фонду, выдзяляючыся з гаспадаркі бацькоў без маёмасці, і матэрыяльна асабіста не было зацікаўлена ў існаванні калгасаў [16, л. 140; 31, л. 4; 32, л. 11]. Не выконваліся ў поўным аб’ёме дырэктывы ЦК ЛКСМБ аб разгортванні працы сярод моладзі батракоў і беднякоў, пашырэнні аграмінімума (комплексу агранамічных мерапрыемстваў, накіраваных на ўздых вытворчых сіл бядняцка-сярэдняцкага сялянства) [27, л. 31; 30, л. 19]. Шэраг ячэяк саюза стваралі нежыццёвыя, фармальныя дабраахвотныя ініцыятыўныя групы па правядзенні паходу, якія не маглі працаваць і распадаліся. Некаторыя акруговыя і раённыя камісіі камсамолу па кіраўніцтву паходам працавалі вельмі слаба. Планы працы не заўсёды мелі канкрэтны характар. Заможныя сяляне актыўна супрацьдзейнічалі паходу. Пад іх уплыў трапілі некаторыя члены і нават цэлыя бюро ячэяк ЛКСМБ.

Частка вясковых ячэяк саюза зусім не займалася калектывізацыяй, кантрактацыяй і іншай гаспадарчай працай альбо абмяжоўваліся самымі простымі відамі аграмерапрыемстваў (ачыстка і пратраўліванне насення, пасеў гатункавага насення, пераход на чатырох- і шматполле, закупка індывідуальным парадкам прасцейшых сельскагаспадарчых машын) [22, л. 4, 18]. Некаторыя АК камсамола БССР увогуле не падрыхтаваліся да вясновай сяўбы [29, л. 50]. ЛКСМБ слаба ўдзельнічаў у ільно- і хлебнарыхтоўках (многія камсамольцы нават самі не здавалі хлеб і ўгаворвалі сваіх бацькоў не рабіць гэтага [33, л. 13]), распаўсюджванні займу ўмацавання сельскай гаспадаркі, пашырэнні самаабкладання ў вёсцы, а таксама іншых бягучых гаспадарчых пытаннях [34, л. 61; 35, л. 156; 36, л. 13].

Як бачым, у ажыццяўленні маладзёжнага паходу за ўраджай і калектывізацыю мелася вялікая колькасць хібаў і недахопаў.

Разам з тым удзел юнага пакалення ў разгортванні суцэльнай калектывізацыі не спыняўся. Гарадскія камсамольскія арганізацыі пасылалі на дапамогу сельскім сваіх актывістаў і цэлыя агіт-брыгады. Камсамольцы ставіліся, як правіла, на вядучыя ўчасткі грамадскай гаспадаркі, і асабістым працоўным прыкладам садзейнічалі арганізацыйна-гаспадарчаму ўмацаванню калгасаў. Так, 17 снежня 1929 г. ЦК ЛКСМБ мабілізаваў на кіруючую працу ў калгасы 150 камсамольцаў (Мінск – 30, Віцебск – 30, Гомель – 30, Магілёў – 20, Бабруйск – 20, Орша – 10, Мазыр – 5, Полацк – 5) [37, л. 237].

Але, нягледзячы на ўсе захады, канец 1929 – пачатак 1930 г. (асабліва вясна) характарызаваўся буйнымі праваламі ў дзейнасці па калектывізацыі шэрагу РК і нават АК саюза [38, л. 264]. Увогуле сцвярджалася, што камсамол рэспублікі стаяў у баку ад сацыялістычнай перабудовы вёскі [39, л. 108]. Такое становішча сведчыць як мінімум аб расколе ў ЛКСМБ у адносінах да правядзення калектывізацыі.

Па ініцыятыве членаў саюза працягвалі збірацца сродкі на набыццё сельскагаспадарчай тэхнікі. Так, з восені 1929 г. пачаўся збор сродкаў на трактарную калону імя камсамола БССР. Гэтыя сродкі камсамольцы зараблялі на нядзельніках, якія праводзіліся амаль штомесяц. У снежні 1930 г. на сродкі, сабраныя газетай “Піонэр Беларусі” (4037 руб. 40 кап.) і “Чырвонай зьменай” (102 руб.), былі закуплены 2 трактары, якім прысвоілі імя газеты “Піонэр Беларусі” [40, л. 255].

Рашаючую ролю ў развіцці калгасаў адыгрывалі машынна-трактарныя станцыі (МТС). ЛКСМБ актыўна ўдзельнічаў у іх арганізацыі. Пры гэтым кадры механізатараў (трактарыстаў, камбайнёраў, механікаў, шафёраў) у большасці фарміраваліся з юнацтва. Так, калі ў койданаўскім раёне ў 1929 г. была створана першая ў Беларусі МТС, саюз накіраваў туды 50 сваіх актывістаў і перадавікоў вытворчасці, а ў 1930 г. на курсах гэтай МТС займалася 150 маладых людзей, у тым ліку 18 дзяўчын. На заклік кампартыі “Камсамалец – на трактар” адгукнуліся многія юнакі і дзяўчыны, якія пайшлі на курсы трактарыстаў. Камсамол разгарнуў сярод сельскай моладзі рух за права працаваць на першых трактарах, удзельнічаць у стварэнні камсамольска-маладзёжных трактарных калон і МТС, вывучаць сельгастэхніку [23, с. 74–75; 41, с. 34].

У першыя гады калектывізацыі трактароў было яшчэ мала і вялікую ролю ў калгасах адыгрывалі коні, дзясяткі тысяч іх патрэбны былі і для Чырвонай Арміі. Таму ЛКСМБ узяў шэфства над каняводствам у рэспубліцы. Коннохамі сталі 750 камсамольцаў. З іх лепшымі былі В. Міхайлоўскі з калгаса “Чырвоны сьцяг” Лепельскага раёна, Ф. Новікаў з калгаса “Інтэрнацыянал” Гомельскага раёна, Н. Мазурава з калгаса “Пралетарый” Клімавіцкага раёна [23, с. 75–77; 42, с. 7].

Усяго сельскагаспадарчай працай на ўласнай зямлі ў БССР у 1930 г. было занята 56,4% вясковага юнацтва (у 1929 г. – 38,4%). Але ўвогуле па рэспубліцы 98,8% камсамольцаў і 94% маладых асоб не мелі ўласнай зямлі [1, л. 15 – 17].

У перыяд падрыхтоўкі да вясновай сяўбы 1930 г. члены саюза правялі 839 маладзёжных нядзельнікаў па зборы і вывазу ўгнаенняў, па ачыстцы насення, рамонту сельгасінвентара. У іх прынялі ўдзел 10 тыс. камсамольцаў і звыш 6 тыс. іншых юных асоб [19, с. 54–55; 29, л. 63].

Вага вясковых камсамольскіх ячэяк у гаспадарчым жыцці некалькі ўзрасла, але пералому ў тэмах і змесце іх працы не было [39, л. 89; 43, л. 5].

Масы членаў камсамола не ўсведамлялі значэнне вясковай сельскагаспадарчай кампаніі. У шэрагу акруг была слабой ці ўвогуле не вялася праца з маладымі батракамі і беднякамі [29, л. 47, 53, 60; 43, л. 7; 44, л. 49; 45, л. 63]. Вялікая колькасць камсамольцаў БССР, нават з ліку бедных сялян, фактычна збягала з вёскі на працу у розныя гарады СССР [2, л. 66–67].

Вясковыя ячэйкі ЛКСМБ нездавальняючы ўдзельнічалі ў справе распаўсюджвання білетаў 1-й Усесаюзнай сялянскай радыёлатарэі [35, л. 238].

Нягледзячы на своечасовую пастанову Бюро ЦК камсамола рэспублікі ад 5 лютага 1930 г. аб кантрактацыі, большасць яго РК яе праігнаравалі. ЦК ЛКСМБ і “Чырвоная зьмена” недастаткова прыцягвалі ўвагу камсамольцаў і юнацтва да пытанняў кантрактацыі. Замест 150 членаў саюза на гэту справу былі мабілізаваны толькі 86, пры чым многія з іх займацца кантрактацыяй не жадалі. Толькі з красавіка актывізаваўся ўдзел камсамола ў кантрактацыі. “Чырвоная зьмена” стала часцей змяшчаць артыкулы аб яе ходзе. Але зрухі ў кантрактацыі назіраліся толькі ў сацыялістычным сектары, а не ў індывідуальным [1, л. 141–144].

У сакавіку 1930 г. КП(б)Б звярнула ўвагу кіраўніцтва ЛКСМБ на неабходнасць пераклучацца ад агульных разважанняў і мітынгаванняў да выканання непасрэдных канкрэтных задач, звязаных з вясновай сяўбой. Аднак рашэнне Бюро ЦК саюза аб пасылцы 25 камсамольскіх брыгад на вёску для дапамогі ў падрыхтоўцы і правядзенні вясновай сяўбы не было выканана своєчасова. Для правядзення падрыхтоўкі пасяўной кампаніі былі недастаткова мабілізаваны юнакі і дзяўчыны з ліку батракоў і беднякоў [40, л. 37; 46, л. 44; 47, л. 85–86].

Камсамол БССР дрэнна ўдзельнічаў у арганізацыі і працы машына-конных станцый, электрыфікацыі, меліярацыі і іншых сельскагаспадарчых мерапрыемствах [39 л. 110; 46, л. 49; 48, л. 3].

У час забастоўкі батракоў ЦК ЛКСМБ не здолеў мабілізаваць масы моладзі ў іх падтрымку [45, л. 64].

У 1930 г. у адпаведнасці з указаннямі ЦК ВКП(б) і пастановамі ЦК КП(б)Б, якія вылучылі свінаводства як прыярытэт жывёлагадоўлі, камсамол абвясціў паход за ўдарныя тэмпы развіцця свінагадоўлі пад хлесткімі лозунгамі “Свіньне ўвага і забота камсамолу”, “Свінагадоўчай гаспадарке дадзім свіней”, “Дадзім корм свіньне”, “Выб’ем бюракратаў з свіных пазыцый” [49, л. 91–93].

ЦК ЛКСМБ на базе Барысаўскага жывёлаводчага тэхнікума былі створаны курсы старэйшых свінаводаў пры Свінаводтрэсце, на якія накіравалі 75 камсамольцаў з ліку пісьменных парабкаў і беднякоў ва ўзросце 17–23 гадоў, валодаючых 4 дзеяснямі арыфметыкі: з Бабруйскай акругі – 10, Мінскай – 10, Аршанскай – 10, Полацкай – 10, Віцебскай – 9, Гомельскай – 9, Магілёўскай – 9, Мазырскай – 8. Пры чым палову накіраваных складалі камсамолкі. На курсы не прымаліся тыя з накіраваных, хто спазніўся больш чым на 3 дні. Стыпендыя курсантаў складала 40 руб. у месяц, дадаткова аплачваўся праезд у абодвы канцы. Навучанне вялося на працягу 2 месяцаў, пасля чаго выпускнікі на 2 гады перадаваліся ў распараджэнне Свінаводтрэста [7, л. 216–217; 47, л. 217].

Аднак праведзены ў адпаведнасці з пастановай сакратарыята ЦК камсамола БССР у жніўні 1930 г. трохтыднёвік праверкі выканання дырэктыў па развіцці свінагадоўлі выявіў, што тэмпы працы камсамольскіх арганізацый па практычным ажыццяўленні дырэктыў кампартыі і рашэнняў ЦК ЛКСМБ па ўдзелу ў развіцці свінагадоўлі і разгортванні паходу былі зусім незадавальняючыя. У шэрагу месц камсамольскія ячэйкі і камітэты, а таксама Калгасаюз і Малтлушчсаюз абмежаваліся вынясеннем фармальнага пастанова і не прынялі ніякіх практычных мер. У выніку вакол гэтай справы не была арганізавана неабходная грамадская падтрымка. РК камсамола не выканалі дырэктывы ЦК ЛКСМБ аб мабілізацыі 750 камсамольцаў на будаўніцтва свінарнікаў [40, л. 139, 179].

Абвешчаная ЦК камсамола рэспублікі свінаводчая эстафета не была належным чынам арганізавана і не стала масавай. Свінаводтрэст і Калгасцэнтр зусім не ўключыліся ў яе правядзенне. Фініш эстафеты ў дзень ураджаю і калектывізацыі (14 кастрычніка) фактычна не адбыўся. І напрыканцы года саюз усё яшчэ недастаткова ўдзельнічаў у развіцці свінагадоўлі. План дзяржаўнага задання па свінаводству быў выкананы на 76%, а па калгасах – на 5,8%. Арганізацыі ЛКСМБ па-ранейшаму недаацэньвалі важнасці вырашэння праблемы свінагадоўлі [50]. Толькі ў снежні рэдакцыя газеты “Чырвоная змена” сумесна з Інстытутам свінаводства арганізавала рэгулярнае асвятленне ў друку пытанняў свінагадоўлі ў гаспадарках сацыялістычнага сектару. Каб уся праца праходзіла планава пры рэдакцыі была створана камісія для кіравання кансультацыямі па ўсіх пытаннях свінагадоўлі [51].

У верасні 1930 г. зноў адзначаліся недастатковыя тэмпы ўдзелу камсамола ў хлебнарыхтоўчай кампаніі. У шэрагу месц камсамольскія ячэйкі зусім бяздзейнічалі і працягвалі прымірэнчыя адносіны да невыканання дырэктыў кампартыі аб найхутчэйшым выкананні плану хлебнарыхтовак, што сведчыць аб неўсведамленні важнасці гэтай кампаніі [40, л. 181]. Некаторыя камсамольцы лічылі, што трэба менш ціснуць на заможных сялян і не дапускаць левых загібаў [46, л. 11].

Быў правалены абвешчаны ЦК ЛКСМБ паход за сілас [38, л. 298; 43, л. 7; 49 л. 19]. Зусім не выканалі планаў па сіласаванні 7 РК саюза [46, л. 12]. На 1 кастрычніка 1930 г. па калгасах было засіласавана толькі 1,54 % ад задання. Трохі большым гэты працэнт быў у саўгасах [2, л. 84].

Камсамол рэспублікі абавязаўся адгрузіць 10 эшалонаў бульбы для Масквы, 5 – для Данбаса і яшчэ 18 эшалонаў для Поўначы. Аднак на лістапад 1930 г. план нарыхтовак быў выкананы на 26,8% (183,89 тыс. тон з 685 тыс. тон), а план адгрузкі – на 55% (100,39 тыс. тон з 181 тыс. тон). Камарынскі, Жыткавіцкі, Пухавіцкі, Чачэрскі і Парыцкі РК ЛКСМБ бяздзейнічалі ў выкананні бульбанарыхтовак. Асобныя структуры саюза недастаткова даводзілі цвёрдыя заданні да заможных сялян і арганізоўвалі Чырвоныя абозы. І гэта нягледзячы на актыўнасць і ініцыятыву камсамола ў справе арганізацыі камсамольскіх абозаў і эшалонаў бульбы. Але гэты ініцыятыўны не была ўзгоднена з нарыхтоўчымі арганізацыямі. Таму шэраг іх не падтрымалі гэту акцыю і ў выніку садзейнічалі яе зрыву (асабліва ў Быхаўскім і Старадарожскім раёнах). Белплодгародніна не дала дакладных планаў па нарыхтоўчых арганізацыях для камсамольскіх эшалонаў, хаця гэты і мабілізоўвала бядняцка-серадняцкія масы сялян на своєчасовую падвозку бульбы [46, л. 13; 47, л. 295, 302–303, 332].

ЛКСМБ недапушчальна слаба ўдзельнічаў у асенняй пасяўной кампаніі, звяртаў недастаткова ўвагі на збор насеннага фонду і ачыстку насення. Аўтарытэт саюза на вёсцы быў слабы. У цэлым кам-

самол слаба ўдзельнічаў у арганізацыі сельскагаспадарчай працы, складанні вытворчых планаў і правядзенні вытворчых нарад [46, л. 10].

Вялікую колькасць праблем ва ўдзеле ЛКСМБ у развіцці сельскагаспадарчай вытворчасці, на наш погляд, можна растлумачыць цяжкім унутраным становішчам саюза, фактычным расколам і дэз-арганізацыяй яго структур у сувязі з правядзеннем масавай калектывізацыі.

Шэраг арганізацый камсамола БССР пасля заявы І. Сталіна аб памылках пры ажыццяўленні калектывізацыі апынуліся ў прастрацы і разгубленасці, а часам не жадалі прызнаваць памылкі, характарызуючы дырэктывы кампартыі і артыкул І. Сталіна як “крок назад” [47, л. 85].

Разам з тым у ЛКСМБ захоўваліся настроі на развіццё сельскай гаспадаркі па лініі ўтварэння хутароў, пяцідворак і да т. п. У выніку саюз зноў галоўным чынам пачаў узнімаць аднаасобныя гаспадаркі [45, л. 63]. Пры гэтым у шэрагу яго арганізацый не праводзілася работа па падрыхтоўцы да сяўбы індыўідуальных бядняцкіх і сярэдняцкіх гаспадарак [43, л. 5]. Значная група камсамольскіх ячэек зводзіла ўсю сельскагаспадарчую працу да агракультурных і агратэхнічных мерапрыемстваў [48, л. 5].

Агракультурная праца камсамола на вёсцы разгортвалася галоўным чынам у рэчышчы арганізацыі сельскагаспадарчых гурткоў; удзелу ў працы аграўпаўнаважаных; выкарыстання радковага севу і торфа як угнаення; вапнавання глебы; закладкі сіласных ям, грунтовых садоў, паказальных участкаў; увядзення шматполля ў севазварот і інш. Але сельскагаспадарчыя гурткі, у якіх удзельнічалі камсамольцы, рэдка даводзілі справу да канца і звязвалі тэарэтычную працу з практыкай у полі. Сялянства зусім слаба было ахоплена сельскагаспадарчымі гурткамі [2, л. 75–76].

Аднак пасля змены шэрага кіраўніцтва РК і АК ЛКСМБ саюз адносна хутка пераклучыўся на сістэматычную работу па калектывізацыі [29, л. 56; 39, л. 89]. Але ажыццяўленне чарговай хвалі калектывізацыі выклікала хістанне цэлых камсамольскіх звенняў.

З аднаго боку, шэраг АК, РК і ячэек камсамола рэспублікі груба ігнаравалі дырэктывы ЦК ВЛКСМ, скажалі лінію кампартыі ў калгасным будаўніцтве: парушалі прынцып добраахвотнасці, штучна павялічвалі ўтварэнне селскагаспадарчых камун, замест раскулачвання вялі рассяраднячванне. У студзені 1930 г. пленум ЦК ЛКСМБ вынес пастанову аб заканчэнні суцэльнай калектывізацыі ў рэспубліцы ў 1931 г., што супярэчыла ўстаноўцы ЦК ВКП(б) аб тэмпах калектывізацыі. Цэлы шэраг камсамольскіх арганізацый праводзілі раскулачванне ў тых вёсках і сельсаветах, дзе не было ніводнага калгаса, кіруючыся пастановай Бюро ЦК камсамола БССР ад 3 лютага 1930 г. Бюро ЦК ЛКСМБ несвоечасова рэагавала на гэтыя перагібы і дапусціла палітычныя памылкі ў пытаннях калектывізацыі, што знайшло адлюстраванне ў газеце “Чырвоная зьмена”, якая агітавала за паскарэнне тэмпаў калектывізацыі. Хоць Бюро і пленум ЦК камсамола рэспублікі 29 мая 1930 г. прынялі пастановы аб прызнанні дапушчаных палітычных памылак у рабоце па калектывізацыі, але асобныя камсамольскія арганізацыі не пачалі хуткага і рашучага выпраўлення дапушчаных памылак [43, л. 4, 24–25; 47, л. 184, 200].

З другога боку, унутры ЛКСМБ актывізавалася праслойка, якая ці не разумела лініі кампартыі на калектывізацыю, ці свядома супрацьдзейнічала яе правядзенню [29, л. 57–58; 39, л. 34; 44, л. 32, 47; 45, л. 63;]. Шэраг АК саюза не далі дырэктывы ў справе ліквідацыі кулацтва як класа. Асобныя камсамольцы і нават цэлыя ячэйкі адмаўляліся ўдзельнічаць у працы па раскулачванні. Меўся рад выпадкаў калі члены камсамола дапамагалі сялянам пазбягаць раскулачвання [48, л. 2–3; 52, л. 136]. Па цэламу шэрагу раёнаў адзначаліся факты адмовы камсамольцаў уступаць у калгасы, у радзе ячэек – нават да 50%. Як правіла тых, хто адмаўляліся, самі выходзілі ці выключаліся з ЛКСМБ. Вельмі распаўсюджаны быў ад’езд яго вясковых членаў у горад, каб пазбегнуць уключэння ў калгасы (часта гэта рабілі нават актывісты). Шмат камсамольцаў літаральна праз пару дзён выходзілі з калгасаў, некаторыя запісваліся ў іх, але не жадалі абагульняць маёмасць ці ўваходзілі ў калгасы без сваёй гаспадаркі. Многія ячэйкі саюза мірыліся з падобнымі фактамі, бо ім ставілася задача пераконваць і перавыхоўваць такіх асоб, а не ціснуць на іх адміністрацыяна [43, л. 6]. У выніку былі вясковыя камсамольскія ячэйкі, у якіх са 100 членаў толькі некалькі былі калгаснікамі [39, л. 66]. Меўся цэлы шэраг выпадкаў унутранага падрыву калгасаў камсамольцамі праз разбор насення, сельска-гаспадарчага інвентара, жывёлы і інш. абагуленай маёмасці [47, л. 86]. У працу па калектывізацыі і яе растлумачэнні не ўцягваліся масы батрацка-бядняцкай моладзі [48, л. 1а].

На пачатак 1930 г. толькі каля 30% вясковых ячэек камсамола рэспублікі былі ахоплены калгасамі. Праведзеныя канферэнцыі батрацка-бядняцкага юнацтва далі некаторыя штуршок у справе калектывізацыі [43, л. 28]. На сакавік 1930 г. у калгасы ўступіла 24 607 маладых парабкаў. Але на май 1930 г. у калгасах налічвалася толькі 11 175 камсамольцаў (952 у камунах, 10 606 у сельскагаспадарчых арцелях, 17 у таварыствах), што складала каля 13 % ад агульнага складу ЛКСМБ [2, л. 67, 79]. У большасці яны актыўна ўдзельнічалі ў раскулачванні і працы калгасаў [29, л. 59–60, 62]. Разам з тым колькасць членаў саюза ў калгасы выразна дэманструе спад яго актывінасці ў справе калектывізацыі і супярэчлівыя адносіны да яе ўнутры камсамола.

У сярэдзіне 1930 г. ЦК ЛКСМБ зноў мабілізаваў 150 рабочых з ліку членаў саюза на сталую працу ў калгасы. Большасць з іх мабілізавалася з ахвотай і энтузіязмам, але ў некаторых камсамольскіх ячэйках на пасылку ў калгасы глядзелі, як на нейкую кару [44, л. 50].

У адпаведнасці з рашэннем ЦК ВЛКСМ з нагоды 16-й гадавіны Міжнароднага юнацкага дня Пастановай ЦК камсамола БССР ад 22 жніўня 1930 г. у рэспубліцы пачаўся камсамольскі калгасна-вытворчы паход і масавае вылучэнне рабочых юнакоў і дзяўчын на кіруючую калгасную работу [47, л. 250]. Так, былі вылучаны 100 юных асоб з ліку ўдарнікаў і лепшых прадстаўнікоў брыгад “Лёгкай кавалерыі” [40, л. 164]. Але ў кіраўніцтве калгасаў па-ранейшаму мелася толькі невялікая колькасць членаў саюза [46, л. 46].

Камсамольскі калгасна-вытворчы паход разгортваўся з цяжкасцямі [47, л. 287]. Калгасцэнтр, Малтлушскае, Свінаводтрэст і ЦСПСБ не прысылалі сваіх прадстаўнікоў у арганізацыі камсамола рэспублікі на нарады па паходзе [40, л. 147].

У рамках паходу на Койданаўшчыне быў створаны маладзёжны калгас “Імя 1-га мая”. Аднак паралельна з-за бяздзейнасці камсамольцаў у некаторых раёнах калгасы развальваліся [40, л. 211].

Разам з тым такое становішча не перашкодзіла ЦК ЛКСМБ атрымаць 4 верасня 1930 г. ад Народнага камісарыята земляробства БССР у якасці прэміі за калектывізацыю 115 тыс. руб. [53, л. 13]. Гэта сведчыць аб імкненні дзяржавы падтрымаць і заахвоціць актыўнасць саюза ў справе яе правядзення.

Нягледзячы на гэта, чарговы камсамольскі паход за ўраджайнасць у калгасах абмежаўваўся толькі некаторымі агракультурнымі мерапрыемствамі. Не выкарыстоўваліся ініцыятыва і самадзейнасць шырокіх мас членаў камсамола і батрацка-бядняцкай моладзі ў гэтым пытанні [44, л. 46]. Такое становішча можна растлумачыць захаваннем унутры ЛКСМБ складанай сітуацыі палярных адносін да калектывізацыі.

Увогуле ў саюзе нязначнае месца адводзілася ўнутрыкалгаснаму будаўніцтву. Многія арганізацыі камсамола рэспублікі не займаліся складаннем вытворчых планаў, аградукацыяй юнацтва, забеспячэннем эканамічных інтарэсаў маладых калгаснікаў. У большасці раёнаў камсамольцы нічога не рабілі па ачыстцы калгасаў ад варожых кампартыі элементаў [НАРБ. Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 539. л. 2].

ЛКСМБ дрэнна ўдзельнічаў у разгортванні кампаніі абагульнення насення і жывёлы, барацьбы з іх разбазарваннем. Практыка адставала ад прынятых рашэнняў, якія выконваліся вельмі марудна. Юнацкія масы і члены саюза не былі мабілізаваны на правядзенне гэтай кампаніі. “Чырвоная змена” недастаткова асвятляла яе, як і ўвогуле дзейнасць камсамола ў справе калектывізацыі [48, л. 3, 11].

Многія арганізацыі ЛКСМБ толькі восенню 1930 г. пачалі весці актыўную барацьбу супраць праціўнікаў калектывізацыі, умацоўваць калгасы і арганізоўваць новы прыліў сялян у іх; разгортаць у калгасах асеннюю сяўбу, хлеба- і бульбанарыхтоўкі, свінагадоўлю і сіласаванне [54]. Ва ўборцы ўраджаю і правядзенні асенняй сяўбы калгаснікам дапамагалі і студэнцкія брыгады [55].

Нягледзячы на тое, што цэнтр сельскай працы саюза быў перанесены ў калгасы, колькасць камсамольцаў-калгаснікаў расла марудна. На кастрычнік 1930 г. яна нават знізілася ў параўнанні з маем 1930 г. Хоць камсамол і актыўна ўдзельнічаў у разгортванні сацыялістычнага будаўніцтва і ўдарніцтва ў калгасах і саўгасах, але юнакі і дзяўчыны зусім слаба ўдзельнічалі ў актыўнасці вытворчых нарад, барацьбе за зніжэнне сабекошту і ўздым вытворчасці калгаснай працы [2, л. 86].

На канец года ў БССР мелася вялікая колькасць юных калгаснікаў [56]. Але каля 40% вясковых камсамольцаў рэспублікі яшчэ так і не ўступілі ў калгасы. Прадстаўнік ЦК ЛКСМБ у Калгасцэнтры мала звяртаў увагу на працу калгаснай моладзі [46, л. 49, 70]. Як бачым, канчатковага пералому на карысць станоўчага стаўлення членаў саюза да калектывізацыі не адбылося.

Увогуле калгаснае юнацтва ў гэты час прымала вельмі актыўны ўдзел у сацыялістычным спаборніцтве, ударніцкім руху. Падрыхтоўка кіруючых кадраў у калгасах вялася галоўным чынам за кошт маладога пакалення [2, л. 82–83, 85]. Не заставаўся ў баку ад гэтай справы і камсамол. Так, агульнай пастановай ЦК КП(б)Б і ЦК ЛКСМБ 250 членаў саюза былі мабілізаваны ў якасці рахункаводаў для калгасаў [57, л. 125].

Напрыканцы года камсамол павысіў і сваю практычную ролю ў сельскай гаспадарцы. Члены ЛКСМБ першымі стваралі брыгады і дружны для сельскагаспадарчай працы [44, л. 49]. На вёсцы 70% камсамольцаў былі ахоплены ўдарнымі брыгадамі [39, л. 95, 109]. Надавалася неабходная ўвага пасылцы членаў саюза з гарадоў у падшэфныя раёны для падрыхтоўкі і правядзення сельскагаспадарчай працы. Камсамольцы ўдзельнічалі ў правядзенні кантрактацыі сялян і самі кантрактавалі свае гаспадаркі, аказвалі дапамогу беднаму сялянству ў ачыстцы і пратручванні насення, зборы попелу [2, л. 69–70, 73–75].

Аднак па выніках года тэмпы ўдзела камсамола БССР у сацыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі на грунце яе абагульнення лічыліся незадавальняючымі, а сістэма камсамольскай работы на вёсцы – непрыстасаванай да задач калектывізацыі [48, л. 5].

Нягледзячы на такія ацэнкі, аналізуючы ўвесь разглядаемы перыяд, нельга не адзначыць, што ўдзел ЛКСМБ у калектывізацыі паступова ўзмацняўся. Калі ў красавіку 1928 г. у калгасах налічвалася

толькі 11,5% ад усіх членаў саюза, то напрыканцы 1930 г. – ужо 67% [38, л. 226]. Паступова рос і працэнт камсамольцаў у кіраўніцтве калгасаў: у 1928 г. – 4,2 %, у 1929 г. – 5,7% і ў 1930 г. – 6,8 % [1, л. 39].

Такім чынам, у разглядаемы перыяд апекай дзяржавы ў БССР было ахоплены менш трэці юнакоў і дзяўчын з ліку батракоў. Гэта апека пашыралася, але ў значнай ступені заставалася малаэфектыўнай. Пры гэтым найбольш бяспраўнай часткай парабкаў заставаліся дзяўчыны.

Дзякуючы паляпшэнню эканамічнага становішча і захадам дзяржавы заробак юных батракоў стабільна рос (найбольш у заможных сялянскіх гаспадарках і больш хутка ў юнакоў). Працэнт жа натуральнай аплаты працы парабкаў паступова змяншаўся.

Зарплата моладзі ў саўгасах рэспублікі была роўная заробку дарослых сельгасрабочых. Аднак захоўваўся застоўны характар праблем у сферы абароны інтарэсаў падлеткаў-браневікоў у саўгасах.

Паступова на працягу разглядаемага перыяду больш паловы вясковага юнацтва пачало займацца працай на ўласнай зямлі, але ўвогуле па БССР падаўляючая большасць маладых людзей уласнай зямлі не мела.

Нягледзячы на пачатак у 1928 г. разгортвання масавай калектывізацыі, праца ЛКСМБ па ўзняцці культуры гаспадарання ў асноўным яшчэ ажыццяўлялася ў напрамку індывідуальных сялянскіх гаспадарак. Дзейнасць саюза па стварэнні калгасаў яшчэ была хаатычнай і неўзгодненай з мясцовымі ўладамі. Зусім нязначнай была колькасць камсамольцаў у сельскагаспадарчых калектывах. Многія члены камсамола не жадалі ўступаць у сельскагаспадарчыя калектывы, супрацьдзейнічалі калектывізацыі і ўвогуле імкнуліся з’ехаць з вёскі.

Слабымі былі тэмпы працы ЛКСМБ па калектывізацыі і вытворчым каапераванні сялянскіх гаспадарак; вылучэнні і падрыхтоўцы кадрў калектывізатараў і кааператараў; узяцці агракультуры. Сельскагаспадарчыя веды камсамольцаў былі недастатковымі.

На пачатковым этапе разглядаемага перыяду юнакоў і дзяўчын у калгасах было вельмі мала з-за дрэннай матэрыяльнай забяспечанасці і арганізацыі працы ў іх, а таксама немагчымасці ўнесці пай. Увогуле юнае пакаленне слаба адаптавалася ў калгасах.

Толькі ў 1929 г. удзел камсамола ў калектывізацыі значна ўзрос. Члены ЛКСМБ уступалі ў калгасы першымі, самі іх арганізавалі. Саюз дапамагаў арганізаванню МТС, рыхтаваць з моладзі кадры сельскіх механізатараў, умацоўваць калгасы. Камсамольцы больш актыўна ўдзельнічалі і ў практычных мерапрыемствах па развіцці сельскай гаспадаркі. Па ініцыятыве камсамола збіраліся сродкі на закупку сельскагаспадарчых машын і прылад, літаратуры; ствараліся вопытныя сельскагаспадарчыя ўчасткі, дзе праца вялася калектывна; з мэтай пашырэння ведаў па сельскай гаспадарцы праводзіліся адмысловыя канферэнцыі, курсы, ажывілася праца сельскагаспадарчых гурткоў.

У сціслыя тэрміны значна вырас практычны ўклад юнацтва ў вытворчае каапераванне, калектывізацыю, увядзенне простых аграмерапрыемстваў і агульнае развіццё сельскай гаспадаркі рэспублікі. Аднак уся гэтая праца мела вялікую колькасць хібаў і недахопаў, адбылася ў выглядзе кампаній без гаспадарчага замацавання і ўкаранення.

Канец 1929 – пачатак 1930 г. характарызаваліся буйнымі праваламі ў дзейнасці ЛКСМБ па калектывізацыі. У саюзе выразна праявіўся раскол у адносінах да яе правядзення.

У 1930 г. некалькі ўзрасла вага вясковых камсамольскіх ячэй у гаспадарчым жыцці, але пералому ў тэмпах і месце іх працы не было. Вялікая колькасць камсамольцаў БССР фактычна збягала з вёскі на працу ў розныя гарады СССР.

Значныя праблемы ва ўдзеле камсамола ў развіцці сельскагаспадарчай вытворчасці рэспублікі тлумачыцца цяжкім унутраным становішчам ЛКСМБ, фактычным расколам і дэзарганізацыяй яго структур у сувязі з правядзеннем масавай калектывізацыі.

Пасля заявы І. Сталіна аб памылках пры ажыццяўленні калектывізацыі камсамол БССР зноў пачаў узнімаць аднаасобныя гаспадаркі, хоць і непаслядоўна.

Ажыццяўленне ж чарговай хвалі калектывізацыі дэзарганізавала цэлыя звенні ЛКСМБ. З аднаго боку, шэраг АК, РК і ячэй камсамола рэспублікі груба ігнаравалі дырэктывы ЦК ВЛКСМ, скажалі лінію кампарты ў калгасным будаўніцтве праз яго штучнае стымуляванне. З другога боку, унутры ЛКСМБ актывізавалася праслойка, якая ці не разумела лініі кампарты на калектывізацыю, ці свядома супрацьдзейнічала яе правядзенню.

У выніку, нягледзячы на тое, што цэнтр сельскай працы саюза пры падтрымцы дзяржавы быў перанесены ў калгасы, колькасць камсамольцаў-калгаснікаў расла марудна, нязначнае месца ў сваёй працы камсамол БССР адводзіў і ўнутрыкалгаснаму будаўніцтву.

Аднак складанасці ў ЛКСМБ не аказалі моцны ўплыў на маладых калгаснікаў, якія ў 1930 г. прымалі вельмі актыўны ўдзел у сацыялістычным саборніцтве і ўдарніцкім руху. Падрыхтоўка кіруючых кадрў у калгасах таксама вялася галоўным чынам за кошт гэтых юнакоў і дзяўчын.

Напрыканцы 1930 г. камсамол рэспублікі павысіў сваю практычную ролю ў сельскай гаспадарцы. Але да канца разглядаемага перыяду так і не адбылося канчатковага пералому на карысць станоўчага стаўлення членаў саюза да калектывізацыі.

Разам з тым, нягледзячы на ўсе складанасці, на працягу разглядаемага перыяду ўдзел ЛКСМБ у калектывізацыі паступова ўзмацняўся. Таксама паступова рос і працэнт камсамольцаў у кіраўніцтве калгасаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 493.
2. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 677.
3. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 504.
4. Дзяржаўны архіў Расійскай Федэрацыі (далей – ДАРФ). – Ф. Р-7541. Воп. 1. Спр. 1337.
5. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 71а.
6. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 425.
7. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 424.
8. Астрэйка, С. І маленькае вучыць многаму / С. Астрэйка // Чырвоная змена. – 1928. – 9 верасня. – С. 1.
9. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 397.
10. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 79.
11. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 427.
12. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 80.
13. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 396.
14. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 128.
15. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 78.
16. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 448.
17. Гісторыя Беларускай ССР. – Мінск : Навука і тэхніка, 1973. – Т. 3. – 696 с.
18. Жукович, Г. С. Участие комсомола в государственном управлении / Г.С. Жукович. – Мінск : Наука и техника, 1969. – 116 с.
19. Жураў, А. Я. Комсомол Беларусі ў барацьбе за сацыялізм / А. Я. Жураў. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР, 1957. – 76 с.
20. Журов, А. Под руководством партии. Деятельность КПБ по созданию и руководству комсомолом Белоруссии (1918–1925 гг.) / А. Журов. – Мінск : Беларусь, 1970. – 216 с.
21. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 301.
22. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 510.
23. Жураў, А. Я. У баях народжаны. Кароткі нарыс гісторыі камсамола Беларусі / А. Я. Жураў. – Мінск : Народная асвета, 1970. – 224 с.
24. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 5. Спр. 1334.
25. Очерки истории Ленинского комсомола Белоруссии. – Мінск : Беларусь, 1975. – 536 с.
26. XXV год ЛКСМБ. Гістарычная даведка // Блокнот агітатора. – 1945. – № 25. – С. 21.
27. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 89.
28. Комсомол Белоруссии. Цифры и факты. – Мінск : Беларусь, 1968. – 80 с.
29. Расійскі дзяржаўны архіў сцвяльна-палітычнай гісторыі (далей – РДАСПГ). – Ф. М-1. Воп. 23. Спр. 969.
30. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 94.
31. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 88.
32. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 477.
33. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 492.
34. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 96.
35. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 480.
36. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 481.
37. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 93.
38. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 110.
39. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 108.
40. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 105.
41. Сташэўскі, В. Койданаўская МТС / В. Сташэўскі. – Мінск : БДВ, 1931. – 48 с.
42. Алесін, Т. У барацьбе за культурнае заможнае жыццё / Т. Алесін. – Мінск : Дзяржвяд Беларусі, 1934. – 40 с.
43. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 99.
44. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 98.
45. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 523.
46. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 100.
47. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 1. Спр. 101.
48. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 539.
49. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 495.

50. Пастанова Бюро ЦК ЛКСМБ ад 28. XI. 1930 году аб сьвінаводчай эстафэце // Чырвоная зьмена. – 1930. – 6 сьнежня. – С. 3.
51. За разьвіцьцё сьвінагадоўлі // Чырвоная зьмена. – 1930. – 26 сьнежня. – С. 1.
52. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 423.
53. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 525.
54. Ударны квартал 5-цігодкі – палітычны экзамен камсамолу. Да ўсёй камсамольскай арганізацыі Беларусі // Чырвоная зьмена. – 1930. – 13 кастрычніка. – С. 1.
55. Бригадзір. Студэнты на ўборцы // Чырвоная зьмена. – 1930. – 13 кастрычніка. – С. 4.
56. Аб росце камсамолу // Чырвоная зьмена. – 1930. – 13 сьнежня. – С. 1.
57. НАРБ. – Ф. 63п. Воп. 2. Спр. 545.

Пастуніў 10.12.2015

**YOUTH IN AGRICULTURAL SECTOR SOVIET BELARUS
DURING DEPLOYMENT OF MASS COLLECTIVIZATION
(1928–1930)**

V. DANILOVICH

The article investigates the problem of youth participation in agriculture of Belarus in the Soviet period deployment of mass collectivization. It considers the degree of involvement of the agricultural production of young men and women, the role of the state, the Communist Party and Komsomol organizations in this process. Reveals the activity of the Komsomol youth and to implement measures of collectivization of agriculture. It is alleged that in the Soviet Komsomol of Belarus there was a split, it is actually the activity was disorganized because of opposing views on the implementation of policies Komsomol mass collectivization. However, despite various difficulties, the participation of youth and the Komsomol of collectivization gradually increased.

Keywords: *Soviet Belarus, youth, the Communist Party, the Young Communist League, agriculture, collectivization, peasants, agricultural workers.*